

LIETUVOS
AUKSO AMŽIUS
DINGĘS
KAUNAS

Art deco mada Lietuvoje

TAIRA MILUŠAUSKAITĖ

óbuolys.

LIETUVOS
AUKSO AMŽIUS
DINGĘS
KAUNAS

Art deco mada Lietuvoje

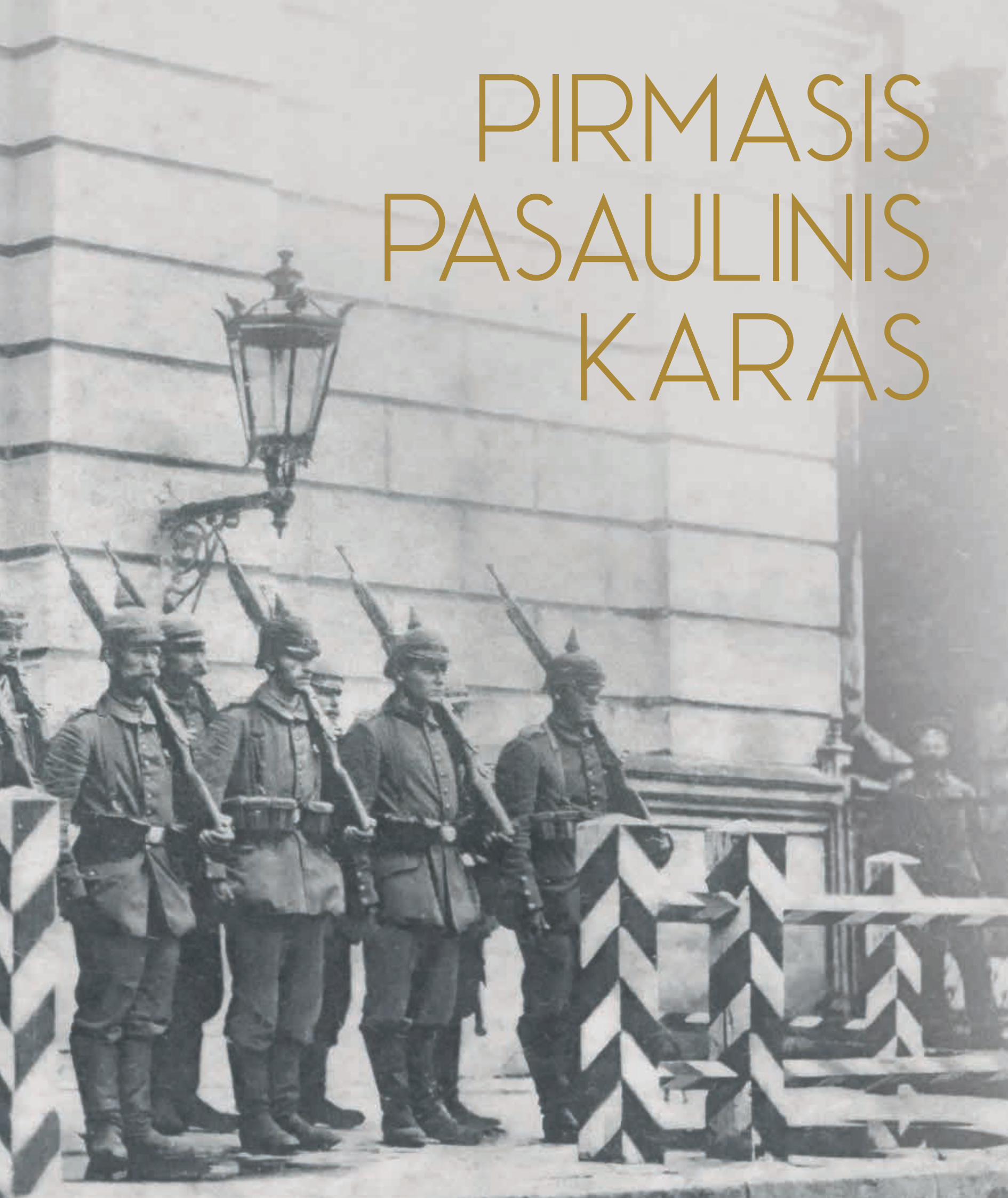
TAIRA MILUŠAUSKAITĖ

TURINYS

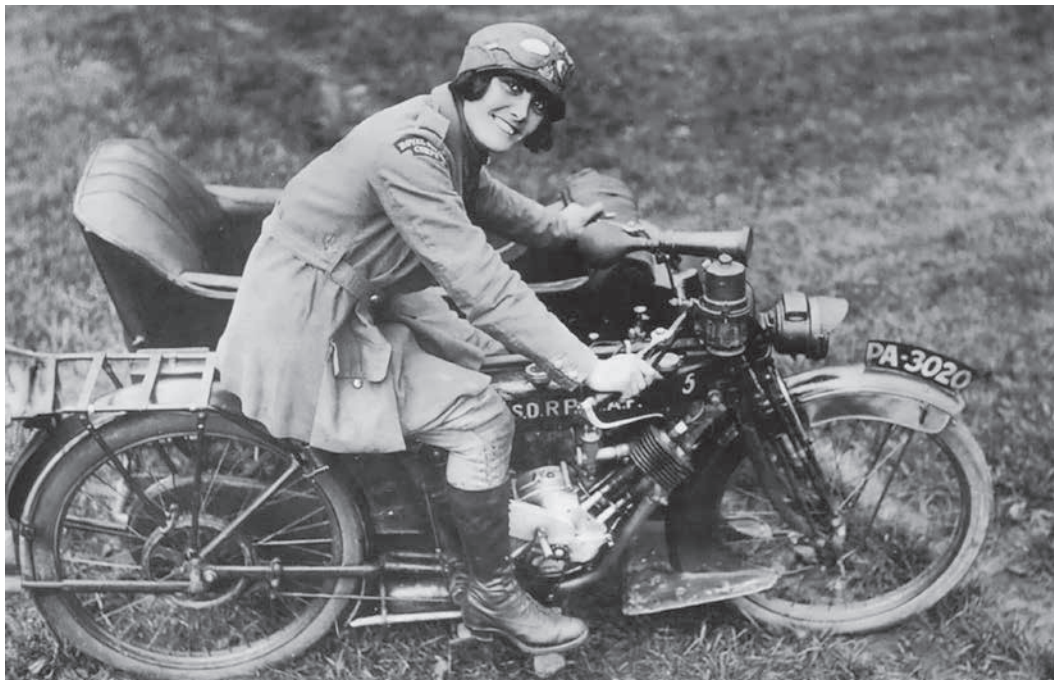
ĮVADAS /	10
PIRMASIS PASAULINIS KARAS /	17
MOTERŲ APRANGA /	20
VYRŲ APRANGA /	26
ART DECO STILIAUS TRIUMFAS /	29
KAUNAS. GYVENIMO MODERNĖJIMAS /	34
MENAS IR ART DECO /	59
FOTOGRAFIJA IR MADA /	77
ART DECO MADA LIETUVOJE /	86
TREČIASIS DEŠIMTMETIS /	88
KETVIRTASIS DEŠIMTMETIS /	112
JŪRA IR ART DECO MADA /	135
SPORTO ĮTAKA DRABUŽIŲ MADAI /	145
VYRŲ MADA /	151
VAIKŲ APRANGA /	166
ART DECO MADA IR MADŲ TEISMAS /	171
MĖGINIMAI SURENGTI GRAŽIAUSIOS LIETUVOS MOTERS RINKIMUS /	186
SVAJONIŲ MERGELĖS /	193
PROFESIONALIAUS DRABUŽIŲ MODELIAVIMO PRADŽIA /	206
SIUVIMO MOKYKLOS, KURSAI, SIUVĖJAI, SIUVIMO ŽURNALAI /	208
MADINGOS APRANGOS INFRASTRUKTŪRA /	218
PABAIGOS ŽODIS /	233
ŠALTINIAI /	238
APIE AUTOREĮ /	239

PIRMASIS PASAULINIS KARAS

Kilus Pirmajam pasauliniam karui, Lietuva atsidūrė pačiame įvykių sūkuryje. Vienus okupantus pakeitė kiti, o lietuviai gavo gerą pamoką, kad svetima kariuomenė laisvės neatneša. Besitraukianti rusų kariuomenė laikėsi „išdegintos žemės“ taktikos: naikino geležinkelius, tiltus, degino kaimus ir sodybas, plėšė ir prievartavo gyventojus ir netgi prievarta varė juos į Rusiją.¹ Nors ne viename mieste vokiečių kariniai daliniai buvo sutikti su gėlėmis, bet okupacinis vokiečių režimas pasirodė žiaurus ir negailestingas kaip ir pats karas. Karo lauko teismai, griežčiausia cenzūra, įvairūs kiti visuomeninio gyvenimo suvaržymai tapo norma. Prievartinė vyrų mobilizacija į darbo batalionus, nepakeliami mokesčiai taip nukamavo ir nuskurdino žmones, kad kai kurie net pradėjo ilgėtis rusų sugrįžimo.²

Per Pirmąjį pasaulinį karą Britanijos moterys dirbo įvairius darbus tiek namuose, tiek ir fronte. Jų darbai, kaip oficialus dokumentas, buvo įamžinti fotografu ir pridėti Informacijos ministerijai. Šis fotografas įamžino moterį Karališkosios oro pajėgoms. Mendes V., Amy de la Haye, *20-th Century Fashion*. London, 1999, p. 54.

¹ *Lietuva: praeitis, kultūra, dabartis*. Sud. S. Žukas, Vilnius, 1999, p. 150.

² *Ibid.* p. 150–153.

Karas baigėsi beveik viena laiku abiejų imperijų – Rusijos ir Vokietijos – žlugimu. Sugriuvo du tautų kalėjimai, tačiau iš jų išėję kaliniai netapo laisvi.³ Lietuvių tautos dar tik laukė kelias į laisvę. Karas sunaikino daugybę materialinių vertybių, sukrėtė žmonių dvasinį pasaulį, sujaukė jų psichiką. Įsiviešpatavo netvarka, chaosas, žmogus jautėsi psichiškai sugniuždytas – jo psichika kažkaip lūžusi, kažkaip sukrypusi.⁴ Lenkams užėmus Vilnių 1919 m. balandžio 5 d., Kaunas tapo naujosios Lietuvos valstybės centru.⁵

Pirmasis pasaulinis karas atnešė svarbių ne tik politikos ir ekonomikos pasikeitimų, bet tapo ir tikra aprangos revoliucija. Keitėsi drabužių dizainas, dėmesys pradėtas skirti funkcionalumui ir praktiškumui, jau prieš karą prasidėjusi masinė drabužių gamyba, po karo tapo drabužių pramone.⁶ Gatavi drabužiai pamažu liberalizavo visuomenę, ištrynė skirtingų socialinių sluoksnių ribas. Karas iš pagrindų pakeitė gyvenimo būdą, mentalitetą ir žmonių psichiką. Pirmasis pasaulinis karas kostiumo srityje pradėjo globalias permainas, kurios nesibaigia iki šiol. Karas privertė kitaip pažvelgti į drabužį, jį kurti funkcionalesnį, modifikuoti ne tik moterišką, bet ir vyrišką aprangą.

Pirmojo pasaulinio karo padarinys buvo daugelio moterų išsilaisvinimas iš namų aplinkos, nes karas įtraukė į skirtingas veiklas daugybę civilių gyventojų, ypač moterų. Naują moterų vaidmenį lėmė vyrų mobilizacija ir darbo rankų stygius. Buvo reikalaujama, kad moterys užpildytų laisvas darbo vietas gamyklose, laukuose ir viešajame transporte. 1914 m. Europoje prasidėjus karui, pirmą kartą Anglijos istorijoje moterys tapo paklausios darbo rinkoje. Dauguma jų pirmą kartą susipažino su praktiškais drabužiais, o mada turėjo prisiderinti prie esamų sąlygų. Gamyklose dirbančios moterys turėjo vilkėti kombinezonus, laukuose – bridžius, o autobusų konduktorės segėjo sijonus iki kulکشnių ir vilkėjo vyriško kirpimo švarkus su kišenėmis. Kai kurios moterys pateko į pagalbines armijos tarnybas.

³ Ibid., p. 150–153.

⁴ *Naujosios mūsų literatūros keliai, Lietuva 1918–1938*. Red. Vincas Kemežys. Kaunas, 1938 [1990], p. 163.

⁵ Realiai dvejus metus trukęs karas dėl Vilniaus 1921 m. baigėsi paliaubomis. Tik po dvidešimties metų Vilnius vėl tapo Lietuvos sostine, tačiau Lietuva buvo inkorporuota į Sovietų Sąjungą.

⁶ Mendes V., De la Haye A., *20-th Century of Fashion*. London, 1999, p. 48.

Moterys Per Pirmąjį pasaulinį karą (privati nuosavybė).

Fotografo Povilo Šinsko žmona Marija Dailidėnaitė-Šinskienė, priklausiusi Šv. Žitos draugijai, gailestingosios seselės drabužiais. Panevėžys, 1920 m. Nuotraukos autorystė priskiriama P. Šinskiui. (PKM F 5350, Sidabro emulsija dengtas popierius).

Moterys per karą buvo vyrų sąjungininkės (privati nuosavybė, Kaunas).

Karo realybė įveikė socialinę atskirtį, tai ypač stipriai pajuto lietuvaitės, kurios studijavo svetur.⁷

Aukštojo mokslo siekiantis Lietuvos jaunimas studijuoti važiuodavo į Peterburgą⁸ (prieškario Lietuvoje vadintą Petrapiliu, Pirmojo pasaulinio karo metais tapusį Petrogradu, sovietiniais metais – Leningradu, o dabar vėl vadinamą Sankt Peterburgu), merginos daugiausia rinkosi medicinos studijas Moterų medicinos institute.

Per karą moterys tapo vyrų sąjungininkėmis, jos dirbo sunkius fizinius darbus, todėl buvo priverstos dėvėti specialius ir funkcionalius drabužius: kelnes, kombinezonus, uniforminius švarkus, paltus, chalatus – tokią aprangą anksčiau nešiojo tik vyrai. Karo metais moterys prisiėmė visą atsakomybę už šeimą, jos gyveno pagal vyriško gyvenimo modelį. Karas, nusinešęs kas septintojo vyro gyvybę, pavertė santuoką neprivaloma institucija, o dėl seksualinės infliacijos moralinės elgesio normos radikalčiai pakito. Visa tai darė įtaką moterų išvaizdai bei jų kostiumams.⁹

Po Pirmojo pasaulinio karo moterys pradėjo pačios kurti ir reguliuoti madą: drabužių siluetai paprastėjo, atsirado galimybė siūti drabužius namuose. Tam reikėjo tik siuvimo mašinos ir elementarių žinių apie drabužių konstravimą, todėl įsivyravo funkcionali ir paprasta apranga, mados greitai plito.¹⁰ Pirmasis pasaulinis karas pavertė moteris kostiumų kūrėjomis, todėl prabangi, sudėtinga madų salonų apranga tapo nemadinga.

MOTERŲ APRANGA

Pasikeitusi situacija keitė moterų identitetą visuomenėje ir darė įtaką jų išvaizdai. Tai lėmė daugybė veiksnių, iš kurių svarbiausi buvo prasidėjęs moterų judėjimas ir įvykęs karas. Pagrindinės aprangos tendencijos sietinos su karo įtaka:

- išnyko korsetas, atsirado priekyje susagstomi drabužiai;
- moterys pradėjo dėvėti specialius drabužius: kelnes, kombinezonus ir t. t.;
- švarkelių formai darė įtaką mundurai;
- sijonai sutrumpėjo, atidengdami blauzdas iki kelių (erotškumo išraiška);
- atsirado lengva *laivello* formos avalynė;
- madingos paprastos kepurės, taip pat *rembrantiškos* beretės;
- moterys pradėjo trumpai kirptis plaukus;
- su karu sietinas palaidinių ir suknelių su „V“ formos iškirptėmis atsiradimas.

⁷ Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, studentės dirbo medicinos seselėmis fronte. „Išlaikiusi pavasario egzaminus, Kerpauskaitė Onutė kartu su bendramoksle Alina Jucevičiūte išvažiavo į frontą gailėstingosiomis seselėmis, nes savanorėms studentėms šis darbas būdavo apmokamas.“ Būsimoji akių gydytoja Ona Jablonskytė (architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio žmona) prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo išvykusi mokytis į Petrogrado aukštuosius medicinos kursus. Per Pirmąjį pasaulinį karą būdama antrojo kurso studentė (1915 m.), ji išėjo į frontą savanore gailėstingąja seserimi, nes, jos manymu, privalėjo padėti kenčiantiems sužeistiesiems, nesvarbu, kokios imperijos valdiniais jie būtų. Jaunutė medikė dirbo karo lauko ligoninėje. Austrams puolant Tarnovą, rusai skubiai traukėsi ir negalėjo pasiimti sužeistųjų. Išskirtinę drąsą parodė vyresnioji seselė O. Jablonskytė, kuri pasiliko su ligoniais. Kai po dviejų dienų sugrįžo rusai, jie ligoninėje kartu su sužeistaisiais rado vos ant kojų besilaikančią seselę. Už pasiaukojimą O. Jablonskytė apdovanota medaliu „Už narsumą“ su Šv. Georgijaus juostele. Vykstant karui pedagogė, aktyvi visuomenės veikėja, viena lietuviškojo feminizmo pradininkių Ona Mašiotienė (Brazauskaitė) 1918 m. grįžusi iš Maskvos į Lietuvą įkūrė Lietuvos moterų komitetą kariuomenei remti, kuris padėjo aprūpinti besikuriančią mūsų kariuomenę maistu ir drabužiais. (*Žymiausias XX amžiaus Lietuvos moterys*. Sud. prof. O. Voverienė. Kaunas, 2000, p. 237).

⁸ 1912 m. Peterburge mokėsi nemažai jaunimo. Žurnalo „Aušrinė“ duomenimis, net 111 žmonių.

⁹ Veillon d., *Fashion under the Occupation*. New York, 2002, p. 15.

¹⁰ Ibid., p. 16.

1

2

3

4

5

1. Šeimos fotografija. Po karo moterys atsisakė prabangių apdarų, vertino aprangos paprastumą ir laisvumą. Susidarė iliuzija, kad kurti drabužius nėra sudėtinga. Apranga paprastėjo, atsisakyta papuošimų, pakietinimų, sudėtingo kirpimo. Kūrybingos moterys pradėjo siūti drabužius namuose, pritaikydamos siuvimo žinias. Tuo tarpu vyriškam kostiumui pasiūti buvo reikalingas sudėtingas kirpimas bei siuvėjo amatą išmanantis meistras (šeimos fotografija, trečiojo dešimtmečio pradžia. Skaistės Skilinskaitės privati nuosavybė).
2. Medučių šeimyninė fotografija (privati nuosavybė).
3. 22 VI 23 metai, Panevėžys, po karo liemuo natūralioje vietoje, sijonas sutrumpėjo, apranga paprastėjo (privati nuosavybė).
4. Prieš karą, karas. Medučių šeimyninė fotografija (privati nuosavybė).
5. Medučių šeimyninė fotografija (privati nuosavybė).

Karas pakeitė moterišką kostiumą, atsirado naujų vyriškos aprangos detalių, pasirodė kontrastingų spalvinių derinių, madinga tapo rusvai žalsva – karo spalva, kurią įprasta vadinti *chaki*, moterys netgi ryšėjo kaklaraiščius, nešiojo vyriškas kepuraites su snapeliu. Pasibaigus karui, buvo atsisakyta ilgo siauro apatinio sijono, paliktas dėvėti tik viršutinis.¹¹ Taip aiškinamas staigus drabužių sutrumpėjimas: *Tai karas atsakingas už daugybę dalykų – naujus sutrumpėjusius sijonus, suknelių spalvą, skrybėlių formas, naują pirštinių bei avalynės tekstūrą ir naujas kainas.*¹²

Karo metų permainos keitė ir drabužių siluetą: liemuo, prieš karą pakilęs aukštai po krūtine, vėl nusileido į natūralią vietą, jis suveržiamas plačiu diržu su sagtimi, primenančia uniformos atributą. Siaurą liemenį pabrėžia trumpos rauktos baskinės, kurios sudarė ir kelių aukštų drabužių įspūdį. Taip akcentas paliekamas ir po krūtine, ir ties klubais.

Per karą įvyko dar viena esminė reforma, sietina su moterų išvaizda, – moterys ėmė masiškai trumpinti plaukus. Pirmiausia trumpai pradėjo kirptis tos moterys, kurios pateko į frontą, nes ilgus plaukus prižiūrėti nebuvo sąlygų. 1918 m. pasauliniuose žurnaluose jau atsirado pirmos trumpos šukuosenos, kurios išplito po dvejų trejų metų.

Su karo metais siejamas ir „V“ formos iškirpčių atsiradimas, nes nuo XIX a. vidurio moteriško kasdienio kostiumo norma buvo uždaras kaklo kirpimas, o vėliau – ir būtina stati apykaklė. Šią normą jau prieš karą sulaužė prancūzų modeliuotojas Polis Puarė (*Paul Poiret*), kurio modeliuose kartu su kimono kirpimu atsirado ir „V“ iškirptės. Be abejo, šią naujovę, kaip ir visas kitas, visuomenė sutiko įtariai. Ėmė sklisti gandai, kad tokia mada sukelia plaučių uždegimą, o atviros palaidinės pramintos *pneumonijos palaidinėmis*. Šios paskalos pasklido, nes 1918–1919 m. Europoje siautė gripo pandemija (susirgimas vadintas *ispaniškuoju gripu*, nes apie jį pirmoji pranešė Ispanijos spauda, mat neutralios valstybės laikraščiai nebuvo cenzūruojami). Nuo ispaniškojo gripo (beje, pačioje Ispanijoje liga vadinta „prancūziškuoju gripu“ – *aut. past.*) mirė apie 20 mln. žmonių – dvigubai daugiau nei karo frontuose. Nepaisant nei apkalbų, nei ligų, „V“ formos iškirptės neišnyko, bet vis labiau populiarėjo. Kuklesnės moterys pasirinkdavo nedidelę iškirptę. Tokia iškirptė paprastai buvo derinama su jūreiviška apykakle, o per paskutinius dvejus karo metus iškirptė pagilėjo.

Naująjį kostiumą papildė skrybėlė, kuri išliko privaloma aprangos dalimi, be jos neįmanoma buvo išeiti į gatvę ar pasirodyti svečiuose. Nors skrybėlių apimtis žymiai sumažėjo, įvairių formų skrybėlės vis dar buvo puošiamos plunksnomis ar kaspinais. Skrybėlės dažnai nešiotos su vualiais, kurie sugrįžo į madą dėl karo metų gedulo apeigų. Sutrumpėję sijonai atidengė kojas, todėl pakito avalynė; kurį laiką buvo nešiojami tradiciniai suvars-tomi ar susegami aulinukai ir getrai, bet netrukus atsirado ir lengvesnė avalynė – *laiveliai*, o didžiausia sensacija tapo plonos šilkinės kojinės, kurios karo metų sąlygomis laikytos ypatinga prabanga.

¹¹ Mendes V., *De la Haye a., 20-th Century Fashion*. London, 1999, p. 50.

¹² Ibid.

Elena Trečiokienė (kairėje) ir Sofija Sinkevičienė su dviračiais ir šunimi. Fot. nežinomas. Marijampolė, 1922 m. (ČDM Poz. 1182).

Menotyrininkė Halina Kairiūkštė-Jacinienė ir jos sūnus Julius dėvi drabužius su madingomis jūreiviško stiliaus apykaklėmis (LLMA, f. ap. 1, b. 1148).

1. Aleksandra Malakauskienė dėvi baltą suknelę su baskinėmis rankovėmis, juosmuo akcentuojamas siauru tamsiu dirželiu po krūtine, 1921 m. (LVGA, Tv. F.).

3. Juozas Pociūnas ir Viktorija Razumaitė. Verpieiai, apie 1923 m. (Danutės Babelienės privati nuosavybė).

Per karą ekstravagantiška apranga buvo vertinama griežčiau negu netinkamas elgesys. 1917 m. *Coco Chanel*, tikrasis vardas *Gabrielle Bonheur Chasnel*, kurią įkvėpė vyriškų drabužių sukirpimas bei audiniai, pradėjo kurti drabužius iš džersio. Verslo pradžioje *Chanel* siekė sumažinti išlaidas, o džersis buvo įperkama medžiaga ir tiko paprastiems modeliams. Ši naujovė puikiai derėjo prie įsigalėjusio paprastumo, diktavusio karo metų madas.

1919 m. Didžiosios Britanijos vyriausybė pradėjo remti drabužių pramonę, labai patobulėjo mechanizmai ir gamybos procesas.¹³ Siuvėjų ir siuvimo darbininkų sąjunga siekė sumažinti vidaus gamybos poreikį ir sukurti nacionalinį pavyzdinį universalų drabužį. Visų klasių moterys pradėjo savarankiškai dirbti ir turėjo savo pajamų, o trečiajame dešimtmetyje, prasidėjus masinei madingų drabužių gamybai, apranga tapo lengvai įperkama.

Jau pirmuose lietuviškų žurnalų numeriuose buvo formuojama nuomonė, koks turėtų būti pavyzdinis drabužis. Žurnalas *Moteris* (1921 m.) aprašė, kaip turėtų atrodyti pavyzdinis drabužis: (...) dekolė gali būti ne daugiau nei 7½ cm aplink kaklą atidengtas ir sijonas ne trumpesnis kaip 18 cm nuo žemės. Taip pat jis neturi būti siauras ir ne iš permatomos giedros medžiagos. Neseniai buvo jis viešai išstatytas New York'e,¹⁴ ir tatau davė progos moterims apie jį savo nuomonę tarti. (...) Jos sakė, kad moterys niekuomet neleisiančios sau atimti teisę savo asmens skoniui išsirinkti rūbą ir kad jos niekuomet neleisiančios užmesti sau kokią nors madą.¹⁵ Straipsniuose nauja moterų apranga vertinta tradiciškai ir konservatyviai. Tačiau faktas, kad kalbama apie pasaulinę madą, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje madingos aprangos klausimai tampa aktualūs. Nors pirmiausia akcentuota aprangos švara ir bendrosios higienos normos, reikia nepamiršti, kad šis tekstas parašytas ką tik pasibaigus karui.

VYRŲ APRANGA

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, dauguma vyrų užsivilkė uniformas. Karo uniformos – tiek spalva, tiek ir drabužio stilistika – darė didžiulę įtaką ir po karo. Grįžę iš fronto namo, vyrai tebevilkėjo uniformas. Prie kariškų galifė¹⁶ kelnų dažnai buvo dėvimas paprastas švarkas. Vyrų kostiumuose dominavo dulsvos, rausvai žalsvos (*chaki*) spalvos.

Uniforma neretai liudijo ir apie socialinį statusą: generolų, pulkininkų uniformos tapo reprezentacinės. Vilkėdami uniformas vyrai dalyvaudavo iškilmėse ar sutikdavo garbingus svečius, su jomis fotografuodavosi. Karinė uniforma ne tik buvo prestižo ženklas visuomenėje, tačiau ji skverbėsi į kasdienę vyrų aprangą.

¹³ Per karą daugelis madingų moteriškų drabužių namų buvo uždaryta, madų žurnalas *Vogue* 1915 m. rugsėjo 15 d. pradėtas leisti Didžiojoje Britanijoje ir Niujorke. Europos pramonė atskirta nuo amerikiečių klientų. Londono *Ritz Carlton* viešbutyje *Vogue* demonstravo Paryžiaus madas, siekdama padėti karių našlėms.

¹⁴ JAV po Pirmojo pasaulinio karo laikėsi labai griežtų puritoniškų moralinių nuostatų.

¹⁵ Moteriškė ir dora, *Moteris*, 1921, Nr. 2, p. 15.

¹⁶ *Galifė* – kelnės, kurios aptempia blauzdas ir praplatėja ties šlaunimis. Pavadintos pagal prancūzų generolą Gastoną Ogiustą de Galifė (*Gaston Auguste de Galliffet*, 1830–1909), jis įvedė šias kelnės kavaleristams. Vėliau aprangą perėmė ir kitos kariuomenės rūšys, o XX a. pabaigoje šio stiliaus kelnės pradėjo nešioti ir moterys.

Skaitykite likusius
224 iš **240** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

SKAITANTIS ZMOGUS YRA GRAZUS